

gar Mezâhip Nezâreti ile olan ilişkilerde onlara aracılık etmektedir. Müftülerce verilen hükümleri şeriat adına başmüftü tasdik edebileceği gibi taraflar isterlerse şeyhülislâma da gönderebileceklerdir. Başmüftü nikâh, boşanma, vasiyet, verâset, vesâyet, nafaka ve yetim mallarının korunması gibi konularda diğer müftülere tavsiye ve tebligatta bulunabilecek ve bu konudaki davalara bakabileceklerdir. Müftüler İslâm vakıflarının idaresinden de sorumlu oldukları için başmüftü onlardan hesap sorabilecek ve hesap defterleri isteyebilecektir. Başmüftü ve müftüler Bulgaristan'daki İslâm mektep ve medreselerinin teftişinden sorumlu olacak, gerekli yerlerde yeni okullar açabileceklerdir. Müftülerin maaşı Bulgaristan hükümeti tarafından verilecek, hükümet masrafı kendisine ait olmak üzere müslümanlar için ilk ve orta okul seviyesinde eğitim kurumları açacaktır. Buralarda eğitim Türkçe yapılacaktır, fakat Bulgarca öğrenmek mecburi olacaktır. Nüfusunun çoğunluğu müslüman olan yerlerde İslâm cemaati meclisleri kurulacak, eğitim ve evkaf işleri bu cemaat tarafından yürütülecektir. Bütün mezarlıklar İslâm cemaatine ait vakıflardan sayılacak ve cemaat bunları istediği şekilde kullanabilecektir. İslâm vakıf malları, ait olduğu cemaate bedeli ödenmedikçe hiçbir şekilde istimlak edilmeyecek, mecburiyet olmadıkça hiçbirini yıkılmayacak, yıkılması gerektiği takdirde aynı değerinde başka bir arsa verilecek ve binanın bedeli cemaate ödenecektir.

Osmanlı-Yunan Antlaşması 14 Kasım 1913'te Atina'da imzalandı. Bu antlaşma ile de Bulgaristan'da olduğu gibi, Yunanistan'da kalan müslümanlara Rumlar'la eşit haklar tanındı. Onların İstanbul'daki şeyhülislâmlığa bağlı müftülerle ilişkilerinde güçlük çıkarılmayacaktı. Yunanistan'daki müslümanlar da müftülerini kendileri seçecek, vakıflar ve eğitim kurumları İslâm cemaat meclisleri tarafından yönetilecekti. Adalar meselesinin halli Londra Antlaşması'nın 5. maddesi gereğince büyük devletlere havale edildi. Bu devletler de 16 Aralık 1913'te tebliğ ettikleri bir karar ile İmroz, Bozcaada ve Meis'i Türkiye'ye bırakarak diğer bütün adaları, I. Balkan Savaşı'ndan beri bunları işgal altında tutan Yunanistan'a verdiler. Rumeli'deki Osmanlı topraklarının kaybedilmesinden dolayı artık Sırbistan'la bağlantı kalmamış olmakla birlikte onunla da 14 Mart

1914'te genel mahiyette bir antlaşma imzalandı.

Balkan savaşları Osmanlı tarihinde bir dönüm noktası oldu. Asırlardır Rumeli'de yaşayan binlerce müslüman nüfus katliama mâruz kaldı. Pek çoğu hunharca öldürüldü. Büyük bir kısmı malını mülkünü terkederek Anadolu'ya sığındı. Sadece Edirne'de 225.000'den fazla müslüman Bulgar ordusunun esareti altında aklıktan hayatını kaybetti. Savaşın sonra imzalanan antlaşmalarla Rumeli'de kalan müslümanların hakları tasdik edildiği halde müslüman Türkler'e yapılan baskılar durmadı. Pek çok Türk asıllı müslümanın göçü günümüze kadar devam etti.

BİBLİYOGRAFYA:

İbrâhim Hilmi, *Balkan Harbinde Askerî Mağlûbiyetlerimizin Esbâbı*, İstanbul 1329, II. kısım, s. 27-89; Mirliva Pertev [Demirhan], *Balkan Harbinde Büyük Karargâh-ı Umûmî*, İstanbul 1927, s. 19, 24, 36, 47-68; Ali Fuat Türkeldi, *Görüp İştittiklerim*, Ankara 1943, s. 57-75; Nihat Erim, *Siyasî Tarih Metinleri*, Ankara 1953, I, 457-497; *Balkan Harbi* (nşr. Genelkurmay ATASE), Ankara 1979, s. 35-69; Mahmut Belig, "Çatalca ve Sağ Cenah Ordularının Harekâtı", *Askerî Mecmua*, sy. 21, Ankara 1931, s. 2-85; Danişmend, *Kronoloji*, IV, 388-407.

CEVDET KÜÇÜK

BALKANLAR

Avrupa kıtasının
güneydoğusunda yarımada.

Coğrafi Konum ve Fiziki Coğrafya. Adını batıdan doğuya uzanan ve Bulgaristan'ı ikiye bölen dağ silsilesinden alan Balkan yarımadasının doğu, güney ve batı sınırları hakkında mevcut görüş birliğine rağmen kuzey sınırları tartışmalıdır. Bazı coğrafyacıların bölgenin kuzey sınırını Tuna ve Drava nehirleri olarak kabul etmeleri yanında bu sınırı Karpat dağlarının doğusundan geçirenler de vardır. Böylece bu ikinci sınırlamaya göre Balkan yarımadası 1.000.000 km² kadar bir yüzölçümünü kaplamakta ve içine aşağıda adları gösterilen ülkeleri almaktadır.

Devletin Adı	Yüzölçümü (km ²)	Nüfusu (1989)
Arnavutluk	28.748	3.197.000
Bulgaristan	110.912	9.007.000
Romanya	237.500	23.168.000
Türkiye (Trakya)	23.764	(1990) 6.013.000
Yugoslavya	225.804	23.710.000
Yunanistan	131.944	10.800.000

Yarımadanın ilk dikkati çeken coğrafi özelliği dağlık oluşudur. Zor geçit veren dağlar çeşitli bölgeler arasında, bilhassa batıda irtibatı güçleştirerek kültür, dil ve geleneklerin çok farklı biçimde gelişmesine sebep olmuştur. Balkan yarımadasında dört ana dağ silsilesi vardır. Batıda Alp dağlarının devamı olan Dinar silsilesi Adriya denizi boyundan güneye inmektedir. Bugünkü Yugoslavya ve Arnavutluk'un batısını kaplayan bu dağlar Pindus adı altında Yunanistan'a uzanarak Mora yarımadasında Akdeniz'e ulaşır. Bu dağların yükseklikleri genellikle 1200 ile 2400 m. arasında değişirse de Karadağ'da Dormitor zirvesinde 2522 metreye çıkar. Bazan deniz kıyısından başlayan bu dağlar, yer yer 50-60 km. kadar içerilere çekilerek denizle aralarında verimli ovalara yer verirler. İkinci dağ silsilesi Karpatlar'dır. Bu silsile ters yazılmış S harfi gibi Romanya'nın kuzeyinden güneye doğru birkaç yüz kilometre uzandıktan sonra Tuna nehrine 150 km. yaklaşıncı batıya dönmekte ve 600 km. bu istikamette ilerleyerek Demirkapı bölgesinde güneydoğuya yönelmektedir. Bu dağların en yüksek noktası olan Negoiu zirvesi 1544 metredir. Üçüncü dağ silsilesi Balkan dağları olarak (eski Hoemus) bilinen ve Bulgaristan'ı batıdan doğuya doğru ikiye bölen dağlardır; Yumrukcal (2371 m.) gibi bazı yüksek zirveleri bulunmaktadır. Dördüncü dağ silsilesi Rodoplardır. Balkan dağlarının batısından güneye doğru indikten sonra doğuya doğru kıvrılan bu dağlar Trakya'nın kuzeyinden geçerek Türkiye üzerinden Karadeniz'e kadar uzanırlar; Balkanlar'ın en yüksek tepeleri olan Rila (2925 m.), Eltepe (2920 m.) ve Belmeken (2640 m.) bu silsile üzerinde yer almaktadır.

Dağların uzanışı, nehirlerin kuzeyde Tuna nehrine veya güneyde özellikle Ege denizine dökülmelerini tayin eder. Kuzeyde yarımadanın en büyük akarsuyu olan Tuna, Avusturya ve Macaristan'ı geçtikten sonra Mohaç'ın biraz güneyinde Balkan topraklarına girer. Bundan sonra Arnavutluk'un kuzeydoğusunda ve Bulgaristan'ın kuzey sınırında yaklaşık 1300 km. yol katedip Dobruca'nın kuzeyinde Avrupa'nın en geniş deltalarından birini meydana getirerek Karadeniz'e ulaşır. Balkanlar'ın büyük nehirleri arasında yer alan Sava, Drava, Morava ve Drina Kuzey Yugoslavya'dadır ve hepsi Tuna'ya katılır. Olt ile Prut ve kısmen de Tiza ise kuzeyden eklenerek Tuna'yı dünya-

nın sayılı suyu bol nehirlerinden biri haline getirirler; bu bölgelerde nehir sanide 200.000 m³ su taşır. Güneyde Ege denizine dökülen nehirlerin en önemlileri Vardar, Struma-Karasu, Mesta-Karasu ve Meriç'tir. Bunların yanında Adriya denizine dökülen Drin gibi küçük nehirler de vardır. Balkanlar'ın kuzeyi yani Sava ve Drava nehirleri arasında kalan yerler, Demirkapı'dan sonra Tuna'nın

kuzey ve güney kıyıları boyunca Karadeniz'e kadar uzanan bir ova'dır. Bu topraklar, dağlık Kuzey Dobruca istisna edilirse sulak ve verimlidir. Balkan dağlarının güneyinde Pazarlık ve Filibe'den başlayarak Meriç nehri boyunca Ege sahillerine kadar uzanan düzlük ise Balkanlar'ın diğer önemli ovasıdır.

Balkan yarımadasının güney kısmı ve Adriyatik sahilleri, Zadar ve Split'ten son-

ra bir hayli kurak ve sıcaktır. İç taraflar kuzeye çıktıkça yağışlı ve kışları sert olan bir iklime sahiptir. Yazlar ise çok sıcak geçen Güney Yunanistan ile Ege kıyıları dışında diğer bölgelerde oldukça mutedil ve rutubetlidir. Dağlık bölgelere eylül veya en geç ekimde yağın kar çok defa haziran sonuna kadar erimez. Balkan yarımadasının Karadağ (Montenegro veya Tsma Gora) gibi geçit verme-

Balkanlar

yen bazı bölgeleri sarp dağlardan ibarettir ve bu gibi yerlerde oturan insanlar dış dünya ile pek ilişki kuramadıkları için yüzlerce yıl evvelki geleneklerini ve yaşayışlarını çok az değiştirerek halen muhafaza etmektedirler. Balkanlar'ın kuzeyinin her çeşit ulaşımına uygun olmasına karşılık orta ve güney bölgeleri kolay geçit vermez. Böylece eski tarihlerden beri doğuya doğru geçit arayan kimşeler iki ana yolu takip etmek zorunda kalmışlardır. Bunlardan biri Belgrad - Niş - Filibe - Edirne - İstanbul yolu, diğeri ise Belgrad - Niş - Selânik - Kavala - Keşan - İstanbul yoludur. Ayrıca Arnavutluk'un Draç (Dures / Durazzo) Limanı'ndan Selânik'e ve oradan İstanbul'a giden bir yol daha vardır ki Romalılar zamanında bu yol Roma lejyonları tarafından Ortadoğu'ya ulaşmak için kullanılmıştır. Osmanlı Türkleri de aksi istikamette doğudan batıya doğru ilerlerken yine bu yolları takip etmişlerdir. Bugün dahi ana demiryolu ve karayolu şebekeleri yukarıda belirtilen güzergâhları takip etmektedir.

Beşerî Coğrafya. Balkanlar'ın beşerî coğrafyası her bakımdan kendine mahsus özellikler gösterir. Batı ve güneye hâkim sarp dağlar toplumlar arası irtibatı güçleştirdiği için her bölge kendine has kültür, dil ve din gruplarının gelişmesine sahne olmuştur. Her ne kadar bugün Balkanlar'da mevcut her ülke tek dil, din ve kültüre sahip olduğunu iddia ediyorsa da bunların hepsinde çeşitli dil ve din ayrılıkları ve onların sebep olduğu gerginlikler hüküm sürmektedir. Mesele 1829-1830'da bir millî devlet olarak ortaya çıkan Yunanistan'da -ki sınırı Atina'nın biraz kuzeyinde idi- birbirini anlamayan veya bazan çok güçlükle anlaşabilen en az yedi ana dil grubu vardı. Nihayet Yunan hükûmeti bu dillerin üstünde klasik Helen dilinden kaynaklanan yeni bir millî dil oluşturmak zorunda kalmıştır.

Balkan dilleri beş ayrı gruba ayrılmaktadır. Bunlardan birincisi Slav dilleri topluluğudur. Bu dil grubu da üç ana bölüme ayrılır. En başta Sırbistan, Bosna-Hersek, Karadağ ve Hırvatistan'da yaklaşık 20 milyon kişi tarafından konuşulan Sırpça ve Hırvatça ağızları gelir. İkinci grubu Makedonca ve Bulgarca konuşan ve toplam olarak 9 milyona yaklaşan, bugünkü Yugoslavya ve Bulgaristan'da yaşayan Slavlar oluşturur. Üçüncü Slav grubunu ise Slovenler ve sayıları çok düşük olan Çekler'le Slovaklar mey-

dana getirir. Bunların tamamı Kuzey Balkanlar'da yaşarlar. Balkanlar'da ikinci ve en yaygın dil Latin kökenli Romence ile Ulahça olup bu sonuncusunun en azından belli başlı üç lehçesi bulunmaktadır. Romence konuşanların 19 milyonu Romanya'da, yarım milyonu Yugoslavya'nın Voyvodina bölgesiyle Bulgaristan'da Timok nehri civarında yaşarlar. Ulahlar'ın ise önemli bir kısmı Yunanistan'da Pindus dağlarında, diğerleri Yugoslavya'da Dinar dağlarında, geri kalanları da İtalya sınırı civarlarında yaşarlar. Son Latin kökenli dili konuşan İtalyan asıllılar Dalmaçya sahillerinde küçük bir azınlık olarak bulunmaktadır. Üçüncü dil grubunu Rumca konuşanlar oluşturur. Bunlar çoğunluk halde Yunanistan'da, küçük azınlıklar halinde ise Makedonya, Arnavutluk ve Bulgaristan'da görülmektedirler. Rumca konuşanların tamamı 9.5 milyon kadardır. Dördüncü dil grubu Arnavutça konuşanlardan teşekkül etmektedir. Bu grup Arnavutluk ve Yugoslavya'nın Kosova bölgesinde çoğunlukta olup sayıları 5 milyon civarındadır. Beşinci dil grubunu Türkçe konuşanlar meydana getirmektedir ki bunların sayıları 9 milyona yaklaşmaktadır. Bu nüfusun 6 milyonu Türkiye'nin Avrupa kesimindeki topraklarında (Trakya), 1,5 milyon kadarı Bulgaristan'da, kalanı ise Yunanistan (Batı Trakya), Makedonya (Üsküp, Priştine bölgesi) ve Romanya'da (Dobruca) yaşamaktadır. Balkanlar'da ayrıca altıncı dil grubu sayılabilecek 3 milyona yaklaşan Macar azınlığının konuştuğu bir dil bulunmaktadır. Bu azınlığın 2 milyonu Romanya'nın Erdel-Transilvanya bölgesine, kalanı ise Voyvodina (Banat) ve Hırvatistan'a yerleşmiş durumdadır. Bu dilleri konuşan milletlerin yanı sıra bütün Balkan ülkelerinde dağınık göçebe hayatı sürdüren ve sayıları kesin olarak bilinmeyen, fakat 1-3 milyon tahmin edilen Çingene yaşamaktadır. Onların da kendilerine mahsus dilleri vardır, fakat yazıları yoktur. Ayrıca sayıları 350.000'e kadar çıkan Alman ve Rus da Balkanlar'da yaşamaktadır.

Balkanlar dil yönünden olduğu gibi din yönünden de çok karışık bir manzara arzeder. En kalabalık din grubunu Hristiyan Ortodokslar oluşturur. Yunanlılar, Sırp, Bulgarlar, Romenler, Makedonyalılar ve Karadağlılar Ortodoks kilisesine bağlı olup sayıları 55 milyon civarındadır. Osmanlı idaresi zamanında bütün Ortodokslar İstanbul Rum Patrikhânesi'ne bağlanmışlardır. Bir ara So-

kullu Mehmed Paşa'nın yardımıyla Ohri ve İpek'te Bulgar ve Sırp Ortodoks başkiliseleri açılmışsa da XVIII. yüzyılda Fenerli Rumlar'ın oyunları ile kapatılmıştır. Böylece Türk idaresinin himmetiyle İstanbul Rum kilisesinin hâkimiyeti ve bu arada Rumca'nın dil olarak Slavlar arasında yayılması kolaylaşmıştır. XIX. yüzyılda ise milliyetçilik hareketi din alanında tesirini hemen göstermiştir. İstiklâlini elde eden her Balkan ülkesi kendi millî Ortodoks kilisesini kurmuştur. Bulgar kilisesi ise daha Bulgaristan kurulmadan istisnâ olarak Osmanlı hükûmeti tarafından 1870'te kurulmuştur. Bütün Balkan kiliseleri, bu arada Yunanistan'da kurulan millî Yunan Patrikhânesi İstanbul Patrikhânesi'ne karşı istiklâllerini ilân ederek muhtar olmuşlardır. İstanbul Patrikhânesi ile olan ilişkileri ise tarihî ve duygusaldır. Osmanlı hükûmeti dil ve etnik meselelere gerekli önemi vermediği için takip ettiği politika ile Balkan Hristiyanları arasında milliyetçiliğin gelişmesine yardım etmiş ve nihayet İttihat ve Terakki idarecilerinin büyük bir kısmı Balkan milliyetçiliğini taklide yeltenmişlerdir.

Balkanlar'da ikinci büyük din grubunu müslümanlar meydana getirmektedir. Burada halkın % 15'i müslüman olup toplam sayıları 9 milyon civarındadır. Türkiye'nin Trakya kesiminde yaşayanlarla bu sayı 15 milyonu geçer. Arnavutluk'un % 70'ini, Yugoslavya'nın % 17'sini ve Bulgaristan'ın % 26'sını müslümanlar oluşturur. Ayrıca Yunanistan'da 250.000, Romanya'da 70.000 müslüman vardır ki bunların hemen hepsi Sünnî'dir. Yugoslavya'daki müslümanlar Makedonya'da Kosova bölgesi ile (% 80) Bosna (% 42), Hersek ve az sayıda da Hırvatistan'da yaşamaktadır. Bulgaristan müslümanları ise doğuda Razgrad, Silistre ve ayrıca Rodop dağları ile Meriç nehri civarlarında bulunmaktadır.

Üçüncü din grubunu Hristiyan Katolikler oluşturmaktadır; sayıları 4-5 milyon civarındadır. Önemli kısmı Macar olan Katolikler Slovenya, Hırvatistan, Bosna, Voyvodina ve Erdel'de yaşamaktadırlar. Arnavutluk'ta da Katolik vardır ve ayrıca bunları çok küçük gruplar halinde Bulgaristan ve Yunanistan'da da görmek mümkündür. Bu grup XIX. yüzyılda Ortodoksluk'tan ayrılarak Katolikliğe geçmiştir. Bu sebeple Ortodokslar'ca âdeta milliyetlerine ihanet etmiş gibi görülmektedirler. Gerçekten Balkan Ortodoks Hristiyanları, buradaki müslüman-

larda olduğu gibi, din ve milliyet tarihi bakımından birbirinden ayrılmayacak bir biçimde iç içe girmiştir. Nitekim Balkan liderleri XIX. yüzyılda Avrupa milliyetçiliğinin laik yönlerini şeklen kabullenmelerine rağmen büyük halk kitleleri din ile milliyeti bir bütün olarak benimsemekte devam etmişlerdir. Buna bağlı olarak Bosna müslümanlarının dilleri Sırpça ve Hırvatça olduğu halde nüfus cüzdanlarında milliyetleri müslüman olarak gösterilir. Dolayısıyla milliyet dile değil dine bağlanmıştır. II. Dünya Savaşı'ndan sonra Balkanlar'da (Yunanistan hariç) yerleşen Marksist rejimler din ve din eğitime çok yakın zamana kadar karşı çıkmışsa da dinin millî kültür ve gelenek şekline bürünerek yaşamasını önleyememişlerdir. Bulgaristan başta olmak üzere Marksist rejimler, bir din olmaktan çok bir milliyet ve Türk hâkimiyet ve kültürünün bir mirası olarak baktıkları İslâmîyet'e çok şiddetli hücumlarda bulundular; ancak bu hücumlardan kesin bir sonuç alamadılar. Konuştuğu dil ne olursa olsun müslüman halk millî benliğini kaybetmemiş, diğer müslümanları kardeş olarak görmekte devam etmiştir. Balkan ülkelerinin, özellikle Yugoslavya'nın Arap ve diğer İslâm ülkeleriyle dostluk ilişkileri kurması, müslümanların durumlarını olumlu yönde etkilemeye başlamıştır. Balkanlar'da XIX. yüzyıl sonunda sayıları 300.000 civarında olan yahudiler ise genellikle şehirlerde yaşamaktadırlar. Bugün Balkanlar'daki toplam yahudi sayısı 60-80.000'e kadar düşmüştür. Böylece Balkanlar, Türk idaresi zamanında olduğu gibi dil, din ve milliyet bakımından çok karışık bir halk topluluğunun yaşadığı bir bölge manzarası arz etmektedir.

Tarih. Balkanlar'ın en eski sakinleri İlliryalılar olup Avusturya'da bulunan Hallstatt kültürüne bağlanmaktadır. Arnavutlar'ın İlliryalılar'ın neslinden geldikleri genellikle kabul edilmekle beraber bugün bazı Sırp yazarları daha çok siyasi sebeplerle bu teoriyi kabul etmemektedirler. II. Filip'in kurduğu ve oğlu Büyük İskender'in doğuya doğru genişleterek dünya imparatorluğu haline getirdiği Makedonya Krallığı, bugünkü Yugoslavya ve Arnavutluk hariç Balkanlar'ın büyük kısmını sınırları içine almaktaydı. Balkanlar'ı milâttan önce III-II. yüzyıllarda Romalılar ele geçirmişlerdir. İmparator I. Theodosius'un (346-395) ölümünden önce devletin topraklarını iki oğlu arasında paylaştırması üzerine bu

bölge de ikiye bölünmüş ve kuzeybatı kısmı, yani bugün Hırvatistan (Croatia) ve Slovenya olarak bilinen kesimler Batı Roma, gerisi ise Doğu Roma İmparatorluğu'nda (Bizans) kalmıştır. Siyasî ayrılığın 1054 yılında dinî ayrılık şeklinde de ortaya çıkarak Hristiyanlığın Katolik ve Ortodoks mezheplerine ayrılması üzerine her iki mezhep de Balkanlar'da kendi hâkimiyetini sağlamak için diğeriyle amansız bir çatışmaya girmiştir. Osmanlı Devleti ise Ortodoksluğun koruyucusu olarak Roma Katolikliğiyle yüzyıllar boyunca mücadele etmiştir. Bu iki din bloku arasında kalan bölgelerde bir süre Bogomilizm ("Tanrı'nın dostları"; Hristiyanlık + Manicilik) hâkim olmuş ve nihayet Boşnaklar (Bosniak, Bosnalı) başta olmak üzere bu bölgeler halkı Osmanlı devrinde müslüman olmuşlardır.

Balkan tarihçileri genellikle Hunlar'ın Balkanlar'a gelişinden ya hiç söz etmezler veya bu konuda yeterli bilgi vermekten kaçınırlar. Halbuki Hunlar 380 yılından itibaren Avrupa'da ve Balkanlar'da

görülmektedirler ve gelişleri sonradan Balkanlar'ın büyük bir kısmına hâkim olan Slavlar'dan daha önemlidir. Hunlar'ın büyük bir bölümünün bugünkü Macaristan ve Kuzey Balkanlar'da yerleştikleri bilinmektedir. Çeşitli lehçeler konuşan Slavlar ise V ve VI. yüzyıllarda birçok grup halinde kuzeyden inmişler ve yavaş yavaş bugünkü Yunanistan'ın kuzey kesimleri dahil Balkanlar'ın büyük bir kısmına hâkim olmuşlardır. VII. yüzyılda Türk asıllı Bulgar kabileleri hükümdarları Asparuh'un kumandasında Tuna'yı geçerek Batı Karadeniz ile Tuna nehri arasındaki bölgeye yerleşen Slavlar'ı hâkimiyetleri altına almışlardır. Fakat bunlar, tarihte çok ender görülen bir biçimde hâkimiyetin verdiği maddî menfaatleri koruyabilmek için benlik ve kimliklerini feda ederek Slavlaşmışlardır. Bunun için gerçek Slav kökünden gelen Sırp, Rus ve diğer Slavlar Bulgarlar'ı aşağı görmekteydiler. Bulgarlar'ın Balkanlar'a gelişinden daha sonra XI ve XII. yüzyıllarda Peçenek, Kuman (Kıpçak)

1815'te Balkanlar

ve Uz Türkleri Balkanlar'a göç etmişler ve bunların bir kısmı XV. yüzyıla kadar toplu olarak varlıklarını korumuşlardır. O dönemde Kumanlar'la ticaret yapan Avrupalılar için 2500 kadar kelimeyi içine alan bir Kumanca lügatin (*Codex Cumanicus*) hazırlanmış olduğu bilinmektedir. XIII. yüzyıl ortalarında da muhtemelen Moğol istilasından kaçan Horasan erenlerinden Sarı Saltuk ile sonradan onun adıyla anılan Türkmen aşireti Balkanlar'a geçerek Dobruca dolaylarında 10.000-12.000 kişilik bir İslâm toplumu oluşturmuşlardır.

Bizanslılar'ın Balkanlar'daki hâkimiyetleri aşağı yukarı 900'den 1204'e kadar devam etmiş, IV. Haçlı Seferi sırasında İstanbul'u işgal eden (1204-1261) Latinler bu hâkimiyetin son bulmasına sebep olmuşlardır. Her ne kadar yarım asırdan uzun süre İznik'te (Nicaea) oturan Bizans imparatorlarından VIII. Michael Paleologos (1259-1282) 1261'de İstanbul'u tekrar ele geçirmişse de Balkanlar'da Haçlı kumandanları tarafından kurulmuş olan çeşitli feodal devletlere karşı bir şey yapamamış ve böylece Frank, Katalan ve Germen unsurlar buralarda yerleşip kalmışlardır. Çoğunluğu Slav ve Yunan kökenli olan yerli halkın büyük bir kısmı bu feodal devletler arasında paylaşılmış ve Türkler'in Balkanlar'a gelmesine kadar onların hâkimiyetinde kalmıştır. Türkler 1354 yılında Gelibolu üzerinden Balkan yarımadasına geçerek 1361 senesinde Edirne'yi fethettikten sonra, başta üç küçük Bulgar krallığı olmak üzere feodal devletleri yıkıp Balkanlar'ı süratle ele geçirmeye başlamışlardır. 1389 Kosovo Meydan Savaşı'yla Sırbistan Türk hâkimiyetine geçmiş, 1396 yılında Yıldırım Bayezid'in Niğbolu önlerinde Haçlı ordusunu hezime uğratması ise Osmanlı Türkleri'nin Balkan hâkimiyetini perçinlemiştir. Daha sonra Fâtih Sultan Mehmed 1463 yılında Bosna'nın fethi ile Osmanlı idaresini Dalmatya sahillerine kadar götürmüştü ve İtalya'yı hedef alarak akıncılarını Trieste üzerine sevk etmiştir. Fâtih'in ölümünden sonra duraklayan Balkan fetihleri Kanûnî Sultan Süleyman'ın Macar tehlikesini yok etmek için 1521'de Belgrad Kalesi'ni alması ile yön değiştirmiş, böylece Katolikliğin hâkim olduğu Kuzey Dalmatya, Kuzeybatı Hırvatistan ve Slovenya bölgeleri Osmanlı hâkimiyeti dışında kalmıştır. Bu bölgeler daha sonra sırasıyla Macaristan ve Habsburg idarelerine geçmiş ve bu durumlarını II. Dünya Savaşı'na kadar korumuşlardır.

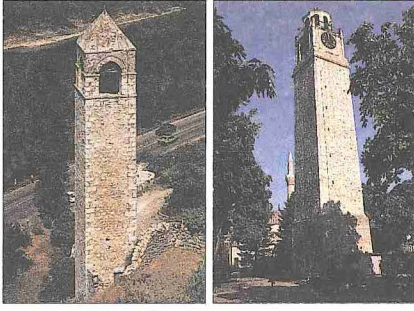
Balkan yarımadasının Osmanlı hâkimiyetine bu kadar çabuk girmesi ve bu hâkimiyetin yıllarca ciddi bir muhalefetle karşılaşılmasından devam etmesi siyasi, sosyal ve kültürel sebeplere dayanmaktadır. Zira Osmanlı idaresi Bizans ve Haçlılar'ın getirdiği feodal toprak rejimini ortadan kaldırarak araziye mîrî esaslar dahilinde işletmeye koymuştur. Bu yeni rejimde toprak, uç beyleri ve sonra sipahiler eliyle devlet kontrolü altında işletilmiş ve bu şekilde köylünün yükü hafifletilmiştir. Meselâ Bizans idaresi zamanında yılda dört-altı ay efendisinin tarlasında ücretsiz çalışmak zorunda kalan Ortodoks Hristiyan köylüsü yeni toprak rejimi sayesinde bu yükten kurtarılmış, yalnız vergi (haraç, ispenç) vermekle mükellef tutulmuştur. Osmanlı idaresinin Balkanlar'a yerleşmesi gerçek bir sosyal inkılâp meydana getirmiş ve Ortodoks Hristiyanlar, Katoliklik ile eşit gördükleri feodalizmden Osmanlı idaresi sayesinde kurtulabilmişlerdir. Osmanlı idaresi tüm Balkan yarımadasına si-

yasî ve ticarî bir bütünlük kazandırmış ve ayrıca bölgeye "Pax Ottomanica" (Osmanlı barışı) olarak bilinen 200 yıllık bir barış getirmiştir. Bu uygun şartlar altında Balkanlar XV-XVIII. yüzyıllarda ekonomik bakımdan çok gelişmiş, ziraî üretim artmış, birçok yeni kasaba ve köy kurulmuştur. Ziraî gelişmenin diğer bir ana sebebi, XV-XVI. yüzyıllarda Balkanlar'a yerleşen Türk göçmenleridir. Bugün Bulgaristan olarak bilinen bölge ile Trakya ve Makedonya'ya iskân edilen Anadolu menşeli Türk göçmenler bu bölgeyi kısa zamanda canlandırmışlardır. Türk göçmenler genellikle ormanlık bölgelere veya buna benzer araziye ziraatla kullanılmayan topraklar üzerine yerleştirilmişlerdir. Ormanları keserek araziye ekine elverişli hale getiren göçmenler, kısa zaman içinde ziraat ve ticaretten kazandıkları maddî varlık sayesinde Balkanlar'da yeni bir medeniyet geliştirmişlerdir. Mevcut *tahrir** defterleri Türk göçmenlerinin yeni köyler kurduklarını, bu köylere Anadolu'da oturduk-

1914'te Balkanlar

Osmanlı döneminden kalma Počitel ve Manastir saat kuleleri - Yugoslavya

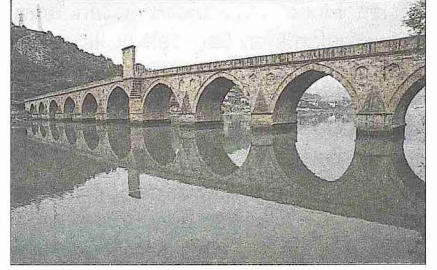
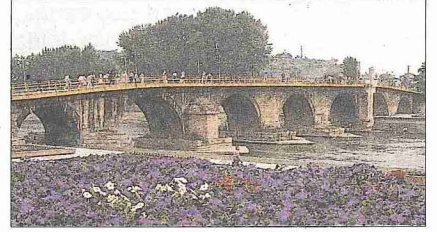
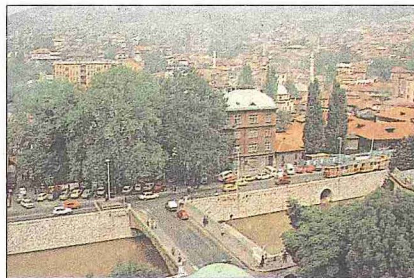
ları eski yerlerinin veya kendilerine önderlik eden dede, baba, şeyh gibi atalarının ad veya unvanlarını verdiklerini açık olarak göstermektedir. Buna karşılık eski hristiyan köylerinin az sayıda olduğu ve halklarının Türkler'in gelmesinden önce vuku bulan iç savaşlar sebebiyle nasıl perişan durumda oldukları yine tahrir kayıtlarından anlaşılmaktadır. Kayıtlara göre bugün Bulgaristan adıyla bilinen bölgedeki hristiyan köylerinin bütün nüfusunun 300.000 civarında olduğu tahmin edilmektedir. Buna karşılık Türk unsurunun 1550 yılına yaklaşık 1.200.000'e yükseldiği görülmektedir. Gerçekten yalnız 1400 ile 1600 yılları arasında yapılan cami, medrese, hamam, mektep, çarşı, yol ve köprüler göz önünde tutulursa bugünkü Bulgaristan'ın nasıl bir Türk yurdu haline getirildiği açıkça görülür. Bu maddî gelişme yavaş yavaş hristiyanları da etkilemiş ve XVII. yüzyılın sonuna doğru hristiyan nüfusta artış başlamıştır. Nihayet XVIII. ve bilhassa XIX. yüzyıllarda değişen ekonomik şartlar ve savaşlar sebebiyle ve Osmanlı idaresinin tarihî ve kültürel temellerinden ayrılmaya başlamasıyla müslüman nüfus azalmaya yüz tutmuş, hristiyan nüfusun sayısı ise artmaya devam etmiştir. Tanzimat (1839) ve bilhassa Islahat Fermanı (1856) ile hristiyan halka tanınan imtiyazlar Batı himayesinde kuvvetlenmelerine yol açmış, ekonomik, sosyal ve kültürel imkânlardan faydalanan tüccar ve aydın sınıfları da milliyetçi akımlara öncü olmuşlardır.

Balkanlar'da milliyetçilik cereyanlarının ortaya çıkmasıyla nüfus meselesi yani müslüman ve hristiyan nüfus arasındaki oran değişimi başlı başına büyük bir önem kazanmıştır. Hristiyanla-

rın Osmanlı idaresine karşı ayaklanmaları Avusturya'nın desteğiyle Sırbistan'da başlamıştır (1804). Sırp isyanını İngiltere'nin mânevî desteğine sahip 1821 Yunan ihtilâli takip etmiş ve bunun sonucunda Yunanistan 1829'da istiklâlini kazanmıştır. 1878'e kadar Balkan yarımadasının büyük bir kısmı Osmanlı idaresinde kalmaya devam etmiştir. Nihayet müslümanların çok sayıda öldürülmeleri ve sürülmeleriyle neticelenen 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı sonunda Balkanlar'ın büyük kısmı, Makedonya ve Trakya hariç Osmanlı idaresinden çıkmıştır. Bu savaşta İngiliz konsolosluğu raporları ölümlerin sayısını 300-400.000, göçe zorlanan müslümanların sayısını da yaklaşık 1.000.000 olarak göstermektedir. Ayrıca 1878'de imzalanan Berlin Antlaşması ile Sırbistan, Romanya ve Karadağ tam istiklâl kazanmış, Bulgaristan'a ise muhtariyet tanınmıştır. Bu arada Avusturya da Bosna ve Hersek'i işgal etmiştir. 1912-1913 Balkan Savaşı ile Makedonya ve Trakya Sırbistan, Yunanistan ve Bulgaristan arasında paylaşılmış, Arnavutluk da Sırbistan'ın eline düşmek için 1912'de istiklâlini ilân etmiştir. Yalnız Doğu Trakya olarak bilinen ve İstanbul-Istıranca-Keşan üçgenini içine alan bölge Osmanlı Devleti'ne ve sonuçta Cumhuriyet Türkiye'si'ne kalmıştır.

I. Dünya Savaşı sonunda 1878'de Avusturya'nın işgaline uğrayan Bosna-Hersek'le beraber Hırvatistan, Slovenya, Sırbistan ve Makedonya yeni bir ülke olarak ortaya çıkıp Yugoslavya adını almıştır ve iki dünya savaşı arasındaki yıllarda Balkanlar büyük siyasî iç çalkantılar geçirmiştir. Her ülkede çok sayıda siyasî parti türemesine rağmen hiçbirinde gerçek anlamda bir demokrasi kurulamamış, sonunda her yerde ya faşist parti ya da şahıs diktatörlüğü hâkim olmuştur.

Tipik bir müslüman şehri olan Bosna-Hersek Cumhuriyeti'nin başşehri Saraybosna'dan bir görünüş - Yugoslavya

Osmanlılar'ın Balkanlar'da bıraktığı Üsküp'teki Fâtih Sultan Mehmed Köprüsü ile (üstte), Visegrad'daki Sokullu Mehmed Paşa Köprüsü - Yugoslavya

tur. Ekonomik bakımdan bazı endüstrilerin kurulmasına ve demiryolu şebekesinin inşasına rağmen Balkan yarımadası genellikle ziraata bağlı kalmış, köy ve şehir hayatı çok farklı bir biçimde gelişmiştir. Şehirlerde halk Batı Avrupa yaşayışına özenerek ziraî üretimin büyük kısmını gösterişe sarfederken köylüler geleneksel hayatlarını sürdürmüşlerdir; bu durum ise onların kültürel varlıklarını korumalarında yardımcı olmuştur. Balkan köylüleri II. Dünya Savaşı'na kadar tarihî ve kültürel varlıklarına sahip, ekonomik refahları oldukça yerinde bir toplum niteliğinde idi.

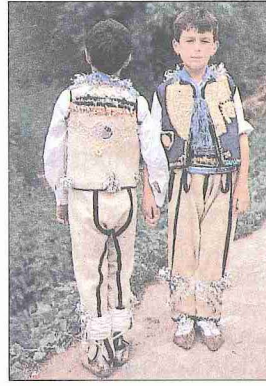
II. Dünya Savaşı'nda Balkanlar İtalyan ve Alman işgaline uğramış, ardından 1944-1945 yıllarında da Sovyet orduları Balkanlar'ın büyük kısmını işgal etmiştir. Ancak Yunanistan çok kanlı bir iç savaştan sonra Batı tarzı demokrasi rejimini koruyabilmiş, Yugoslavya ise komünizmi benimsemesine rağmen Mareşal Tito'nun dirayetli yönetimi sayesinde Sovyet hâkimiyetine girmekten kurtulabilmiştir. Yunanistan dışındaki bütün Balkan ülkeleri Marksist rejimleri kabul etmişlerdir. Ancak Balkanlar'da bu komünist rejimler hiçbir zaman "enternasyonal" nitelik kazanmamış, başlangıçtan bugüne kadar "millî komünizm" şeklinde gelişmiştir. Buna bağlı olarak her ülke kendi diline, kültürüne ve tarihine önem vermiş, Marksist kuralları ancak ekonomi alanında uygulamıştır. Bu husus da ülkeden ülkeye farklılık arzetti.

mektedir. Ayrıca Sovyetler'e, daha doğrusu Ruslar'a son derece bağlı olan Bulgarlar'dan başka diğer Balkan ülkelerinin hepsi millî tarih ve geleneklerine her zaman üstünlük vermişlerdir.

Son yıllarda Sovyet rejiminin içeriden gelen ekonomik ve siyasî baskılar sonunda Batı ile anlaşma yolunu araması Balkanlar'da büyük değişikliklere sebep oldu. Sovyetler buradaki hâkimiyetlerini büyük askerî kuvvetlerle ve Balkan ülkelerine yaptıkları özellikle petrol, doğal gaz ve ham madde sağlanması gibi ekonomik yardımlarla sürdürmekte idiler. Halbuki Sovyetler'in kendi ekonomik durumu, bu çeşit yardımları ancak kendi halkının hayat seviyesini düşürme pahasına yapabildiği için uzun süre devam ettirebilmesine uygun değildi. Sonunda Sovyetler'in Doğu Avrupa ülkelerine hürriyetlerini tanımak zorunda kalması, az zaman sonra Balkanlar'da da etkisini gösterdi. Balkan ülkelerine Sovyet süngüsü sayesinde yerleşmiş olan komünist rejimler ve Todor Jivkov ve Nikolai Çavuşesku (Nicolae Ceauşescu) gibi diktatörler kısa zaman içinde güçlerini kaybettiler.

Bulgaristan'da rejimin zaafının ortaya çıkmasına Türkler vesile olmuştur. Todor Jivkov, yok olmaya başlamış gücünü ayakta tutabilmek için, bizzat Bulgar hükümetleri tarafından desteklenen Türk aleyhtarı şovenizmi bir kat daha alevlendirmiştir. 1983 Aralık ayında bütün müslüman ve Türkler'in isimlerinin hristiyan isimleriyle değiştirilmesine başlanmış, camiler kapatılmış, Türkçe konuşulması, mevlid ve sünnet töreni yapılması yasaklanmış, müslüman ölülerinin kendi mezarlıklarına İslâmî kurallara uygun biçimde gömülmesi kesinlikle önlenmiştir. Asgari insanlık ölçülerini dahi göz önünde tutmayan bu vahşî hareketler, Bulgaristan'da yaşayan Türkler'in millî hislerini galeyana getirerek

Kosova'da mahallî kıyafetlerle iki çocuk - Yugoslavya

direnşe geçmelerine sebep olmuş ve ilk defa dünya kamuoyu da tamamen Türkler'i desteklemiştir. Bulgar baskısının son haddine yaklaştığı 1987'de Türkler'in direnişi kitleleşmiş ve nihayet 1988'in ilkbaharında Şumnu civarında yaşayan köylülerin ve şehir halkının büyük bir gösteri yapmalarına yol açmıştır. Yalnız haklı davalarına güvenerek hareket eden silâhsız 45-50.000 göstericinin 60-70 kadarı öldürülmüş ve yüzlerce hapse atılmıştır. Bu olaylardan sonra da Bulgaristan, sözde "serbest göç" izni vererek 340.000 Türk'ü Türkiye'ye sürmüştür. Böylece Türkler'in gösterileri ve direnişleriyle bunların karşısında Jivkov'un telâşa düşmesi rejimin zaafını ortaya koymuş ve baskıdan bunalan Bulgarlar'a da cesaret vermiştir. Yavaş yavaş yoğunlaşan ve ülke genelinde yaygınlaşan gösteriler nihayet azılı bir Türk ve müslüman düşmanı olan Todor Jivkov'un istifası ile sonuçlandı. Bu arada Bulgaristan'ı kırk beş yıl idare eden ve en önemli vasfı Sovyet hükümetinin emirlerini yerine getirmekten ibaret olan Komünist Parti de isim değiştirerek Sosyalist Parti adını aldı. 1989'da yapılan seçimlerde isim değiştirmiş eski Komünist Parti seçimi yirmi mebusluk bir çoğunlukla kazanmayı başarmıştır. Bu arada ülkenin ekonomik durumu alabildiğine kötüleşmiştir. Varşova Paktı'nın Balkanlar'daki ana üssü Bulgaristan olduğu için bu ülke bol Sovyet yardımı görmüş, kendi imkânlarının çok üstünde bir hayat standardı sağlamıştır. Yardımlar kesilince ve Bulgaristan eskiden bedava denilebilecek bir fiyata satın aldığı petrolü dünya piyasasına göre almak ve karşılığını dolarla ödemek zorunda kalınca ekonomisi kökünden sarsılmıştır. Nihayet hükümet Kasım 1990'da istifa etmiş ve altı ay sonra da tekrar seçime gitme kararı alınmıştır. Bu arada muhalefet başkanı Jelyu Jeleu cumhurbaşkanlığına getirilmiştir. Bir akrabasının villasın-

da göz hapsine alınan ve kamu zararına işlediği çeşitli suçlardan dolayı mahkeme karşısına çıkarılması muhtemel olan Todor Jivkov ise komünizmi kötülemek yolunu tutmuştur.

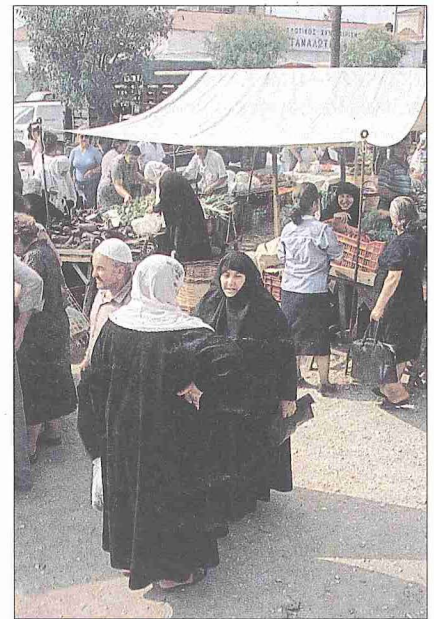
Romanya'daki rejim değişikliği de aynı seyri takip etmiştir. Nikolai ve Elena Çavuşesku ikilisi de iktidarlarını sağlamlaştırmak için Macarlar'ı kendilerine hedef seçmişler ve Romenleştirmek amacı ile 2 milyonu aşkın Macar'ın okullarını kapatıp yüzyıllardan beri kültürlerinin kaynağı olan köylerini yıkmışlardır. Nihayet halkın Macarlar başta olmak üzere Timişvar (Timişoara) şehrinde başlattığı gösteriler 22-24 Aralık 1989'da Bükreş'te gerçek bir ihtilâle dönüşmüş ve Çavuşeskular mahkeme edilerek kurşuna dizilmişlerdir. İktidarı ele geçiren Ulusal Kurtuluş Cephesi'nin başına geçen İon İlyesku yapılan genel seçimler sonunda cumhurbaşkanı olmuştur. Ancak İlyesku'nun seçimi ezici çoğunlukla kazanmasına rağmen eskiden Komünist Parti'nin ileri gelenleri arasında yer alması ve başına geçtiği yeni partinin de o partinin devamı niteliğinde olması sebebiyle iktidar aleyhine sürdürülen gösteriler bugün de devam etmektedir.

1990 yılının sonunda Balkanlar'da siyasî bakımdan en karışık ülke Yugoslavya idi. Burada Komünist Parti eskisi gibi iktidarını muhafaza etmekle beraber dinî ve millî hürriyetleri biraz geniş-

Balkanlar'ın önemli nehirlerinden Meriç'in Filibe'deki görünümü

Gümüldine'de bir pazar yeri - Batı Trakya / Yunanistan

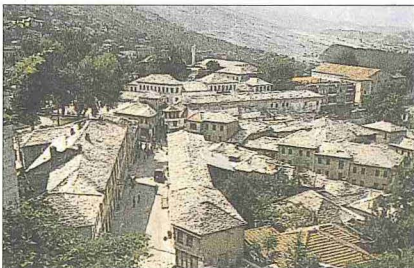

İtmiş durumdadır. Ancak altı cumhuriyetten oluşan Yugoslavya'nın Batı'ya dönük bir sosyal yapıya ve oldukça yüksek bir yaşama standardına sahip bulunan Hırvatistan ve Slovenya cumhuriyetleri bağımsızlıklarını ilân etmişlerdir. Buna karşılık Yugoslavya'nın en kalabalık (9 milyon) cumhuriyeti olan Sırbistan ise nisbeten az gelişmiş ekonomisiyle kendini bütün Yugoslavya'nın sahibi ve sözcüsü kabul etmekte ve bu bağımsızlık ilânlarına şiddetle karşı çıkmaktadır. Öte yandan Sırbistan Cumhuriyeti'ne bağlı muhtar Kosova bölgesinin 2 milyon aşkın halkının % 90'ı Arnavut, Türk ve Ulahlar'dan oluşmaktadır ve bunların büyük çoğunluğu müslümandır. Belgrad'da bulunan Sırbistan hükümeti ise Bulgar şovenizmi kadar aşırı olmamakla beraber yine de sert ve müsamahasız olan Sırp milliyetçiliği duygularıyla hareket etmekte ve Kosovalılar'ın muhtariyetlerini olabildiğince kısıtlayıp her alanda hürriyetlerini ortadan kaldırarak tam bir baskı politikası yürütmektedir. Bu arada Makedonya ile Bosna ve Karadağ nasıl bir yol izleyeceklerini henüz tayin edememiş olmakla birlikte Yugoslavya federasyonunun dağılması halinde Sırbistan'ın yönetimi altına girmek istemeyeceklerini belli etmektedirler.

Arnavutluk da Sovyetler Birliği ve diğer komünist ülkelerdeki köklü değişikliklere paralel olarak katı tutumunu yumuşatmış, nihayet vatandaşlarına seyahat hürriyeti tanıyarak ve sınır kapılarını açarak Batı'ya yaklaşma yoluna girmiştir. Bu arada ülkeye din hürriyetinin geleceğine dair açık belirtiler görülmektedir. Öte yandan 19 Aralık 1990'da devlet başkanı Ramiz Alia'nın da onaylaması üzerine Komünist Parti'ye alternatif olarak kurulan ilk siyasî parti tescil edilmiş ve böylece ülkede çok partili demokratik rejime geçme süreci de resmen başlatılmıştır.

Balkanlar'da Türk izlerini muhafaza etmiş olan Ergiri Kasrı - Arnavutluk

Balkanlar'daki bu siyasî değişimler, ülke ekonomisini serbest piyasa ve özel mülkiyet esaslarına oturtmak gibi büyük ekonomik değişikliklerle birlikte gelişmektedir. Bütün bu gelişmelerin Balkanlar'a daha medenî ve demokratik bir düzen içinde insanî bir yaşama sistemi getireceğini umut etmek yerinde olur.

Ekonomi. II. Dünya Savaşı'ndan sonra Balkan ülkelerinin ekonomileri çok büyük değişikliklere uğramıştır. Merkezî devlet planlamasına dayanarak çeşitli endüstri kollarına büyük yatırımlar yapan ülkeler, zaten yarımadanın aşırı günlük oluşu ve ayrıca Akdeniz'e komşu olan kesimlerindeki kuraklık sebebiyle işleme elverişli olmayan topraklarda ziraatı ihmal etmişlerdir. Hatta bu ülkeler, Stalin'in baskısı ile 1950'lerin başında, eskiden özel mülkiyet ve işletmeye dayanan tarımda büyük bir kamulaştırma hareketine girişmişlerdir. Bu şekilde kurulan devlet çiftliklerinin (sovhoz) ve özellikle kolektif çiftliklerin (kolhoz) verimleri arzulanan seviyelere asla ulaşamamıştır (Yugoslavya bu sistemi aynen uygulamaktan kaçınmıştır). Eskiden çok miktarda yiyecek maddesi üreten ve ihraç eden Balkan ülkeleri bugün büyük bir gıda ve tüketim eşyası sıkıntısı çekmektedirler. Endüstrileşme sayesinde hızı çok artan şehirleşme ve bu arada köyden şehire göç, şehirlerde gıda tüketimini kat kat arttırmış, köylerde ise üretim imkânlarını azaltmıştır. Balkan endüstri ürünlerinin kalitesi düşük ve üretim masrafları yüksektir ve bu sebeple ürünler ancak düşük fiyatlarla üçüncü dünya ülkelerine ve biraz da komşu ülkelere (İtalya gibi) satılabilmektedir. Döviz ihtiyaçları, iç piyasadan çekilen ve dolayısıyla ülkelerde yiyecek sıkıntısına yol açan tarım ürünlerinin Batı'ya ihracı ile karşılanabilmektedir. II. Dünya Savaşı'ndan sonra Balkan ülkeleri, tarıma elverişli toprakların gübreye daha verimli hale getirilmesi çabasının yanı sıra yeni tarım alanları açma gayreti içine de girmişlerdir.

Balkan ülkeleri, kömür bir yana bırakılırsa diğer enerji kaynaklarından, meselâ petrol ve tabii gazdan mahrumdurlar (eskiden petrol ihraç eden Romanya bugün ithal etmek zorundadır). Hatta hidroelektrik enerji üretme imkânları da büyük akarsu mecralarının elverişli olmaması sebebiyle çok sınırlıdır. Buna rağmen Arnavutluk ve Bulgaristan akarsu enerjisinden faydalanarak beyaz kömür üretiminde atılım yapmışlardır. Petrol ve

tabii gaz ihtiyacı Sovyetler'den satın almak suretiyle karşılanmaktadır. Meselâ Kuzey Dobruca üzerinden gelen büyük tabii gaz borusu Bulgaristan'ın enerji ihtiyacını karşılayan birinci derece kaynakları arasındadır. Böylece ekonomik bağılılık, Balkan ülkelerinin Moskova'ya olan siyasî ve askerî bağılılıklarını bir kat daha kuvvetlendirdi. Ayrıca NATO'ya karşı kurulan Varşova Paktı da bu bağılılığa vasıta oldu. Ekonomik alanda ise Karşılıklı Ekonomik Yardım Konseyi (COMECON) Varşova Paktı'nı tamamladı. Ancak Yunanistan ve Türkiye, Nato'ya üye ve Avrupa Topluluğu ile yakın ilişki içinde oldukları için farklı bir ekonomik sisteme sahiptirler. Bugün sosyalist veya komünist rejimi kabullenmiş Balkan ülkelerinin ekonomileri büyük bir değişim arefesindedir. Ekonomiyi politik ve ideolojik amaçlar uğruna kullanma çabaları başarılı sonuç vermemiştir. Pazar ekonomisine dönme çabaları Sovyetler Birliği'ndeki "glasnost" ve "perestroika"nın başarısına bağlıdır. Böylece Balkan ülkelerinin son siyasî ve iktisadî geleceklerini Sovyet politikası tayin edecektir.

BİBLİYOGRAFYA:

- Y. Vjic (Tsyvich), *La Péninsule Balkanique, Géographie Humaine*, Paris 1918; s. 6-50, 80-215; M. E. Durham, *Some Tribal Origin, Laws and Customs of the Balkans*, London 1920, s. 1-300; D. Mitran, *The Land and the Peasant in Rumania*, London 1930; a.m.f., *Marks Against the Peasants*, Chapel Hill 1951; E. Pittard, *Les Peuples des Balkans*, Geneva-Lyon 1930, s. 12-70, 95-130, 145-180; W. Miller, *The Ottoman Empire and its Successors*, Cambridge 1936; B. H. Summer, *Russia and the Balkans 1870-1880*, Oxford 1937; H. Seton-Watson, *Eastern Europe Between the Wars*, Cambridge 1945; W. E. Moore, *Economic Demography of Eastern and South Eastern Europe*, Geneva 1945; L. Hadrovics, *Le peuple Serbe et son Eglise sous la Domination Turque*, Paris 1947, s. 25-185; G. M. Dimitrov, "Agrarianism", *European Ideologies* (ed. F. Gross), New York 1948, s. 396-451; *Yugoslavia* (ed. R. J. Kerner), Los Angeles 1949, s. 62-84, 110-128; A. Gyorgy, *Government of Danubian Europe*, New York 1949; *Central and South East Europe 1945-1948* (ed. R. R. Betts), London 1950; E. Barker, *Macedonia, its Place in Balkan Power Politics*, New York 1950; H. R. Wilkinson, *Maps and Politics*, Liverpool 1951; A. A. Vasilov, *History of the Byzantine Empire*, Madison 1953; C. A. MacCartnev — A. W. Palmer, *Independent Eastern Europe*, London 1962, s. 244-272, 411-450; C. B. Jelavich, *The Balkans in Transition*, Los Angeles 1963, s. 1-56, 258-297; R. L. Wolff, *The Balkans in Our Time*, New York 1967; N. Todorov, *La Ville Balkanique aux XV-XIX siècles*, Bucarest 1980; *International Journal of Turkish Studies*, IV/2, Wisconsin 1987-88 (tamamı Bulgaristan Türkleri'ne tahsis edilmiştir).

KEMAL H. KARPAT